

Опрацьовано письмових звернень	16 914
Звернень на «гарячу лінію» Уповноваженого	10168
Відновлено прав (зокрема за колективними зверненнями та ініціативно)	815
Опрацьованих НПА	348
Здійснено моніторингів	205
Акти реагування (подання Уповноваженого)	1
Кількість запитів та ініціативних листів	6336
Кількість здійснених правопросвітницьких заходів	4
Кількість публікацій, роз'яснень, інформаційних матеріалів та ін.	більш як 500

В умовах воєнного стану в Україні одним з важливих напрямів діяльності Уповноваженого залишаються питання дотримання прав військовозобов'язаних, резервістів, військовослужбовців і членів сімей військовослужбовців, які захоплені в полон, зникли безвісти, загинули на полі бою чи померли від отриманих поранень.

2023 року діяльність Уповноваженого у секторі безпеки й оборони була спрямована на забезпечення дотримання конституційних прав і свобод громадян України під час призову та проходження військової служби, належне грошове та матеріальне забезпечення, потрібну медичну допомогу та реабілітацію військовослужбовців; забезпечення дотримання прав членів родин військовослужбовців, які зникли безвісти, потрапили до полону або загинули, та інші питання.

1. Військовозобов'язані, особовий склад органів сектору безпеки й оборони та члени їхніх родин

Упродовж року до Уповноваженого надійшло понад 5 тисяч звернень, що стосуються прав військовослужбовців, військовозобов'язаних, персоналу сектору безпеки й оборони, а також членів їхніх родин.

Переважно громадяни зверталися до Уповноваженого щодо порушення прав під час звільнення з військової служби (більш як 30% звернень); щодо виплати належного військовослужбовцям і членам їхніх родин грошового забезпечення (20%); щодо порушень під час проходження ВЛК та отримання медичних послуг, зокрема у зв'язку з призовом на військову службу (16%); щодо порушень порядку проходження служби (14%), а також під час призову на військову службу під час мобілізації (більш як 5% та у складі інших звернень).

(а) Дотримання прав і свобод громадян України у зв'язку з призовом на військову службу під час мобілізації на особливий період

Найвні непоодинокі порушення права громадян на звільнення або відстрочку від призову під час мобілізації, визначеного статтею 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Ця проблематика поглибилася після внесення урядом змін до Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки¹¹, згідно з яким призов громадян на військову службу під час мобілізації може здійснюватися незалежно від місця

перебування на військовому обліку.

Порушення прав громадян зумовлені прийняттям посадовими особами рішень щодо призову без урахування документів, які дають право на звільнення або відстрочку від призову за станом здоров'я або сімейними обставинами (медичної історії, свідоцтва про народження дітей, інвалідність, довідки з місця роботи чи відомості про наявність загиблих близьких родичів та ін.).

Запобіганню можливим порушенням має сприяти повноцінне функціонування єдиної електронної бази призовників і військовозобов'язаних та прийняття рішень працівниками ТЦК і СП на підставі докладної інформації про облікованих осіб.

У вересні 2023 року у Верховній Раді України зареєстровано законопроект щодо вдосконалення порядку обробки та використання даних в державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану (реєстр. № 10062)^[2], який був опрацьований міжвідомчою робочою групою за участі Секретаріату Уповноваженого.^[3]

Встановлено факти недотримання визначеного законодавством порядку призову громадян на військову службу під час мобілізації від працівників ТЦК і СП, зокрема заповнення бланків повісток неуповноваженими особами та порушення процедури вручення повісток, погрози та застосування фізичної сили, протиправні затримання та примусове приведення громадян до ТЦК і СП; та від органів місцевого самоврядування та інших державних органів – у формі видання неправомірних наказів з розширення повноважень працівників ТЦК і СП щодо обмеження прав громадян, зокрема щодо перевірки документів військовослужбовцями цього органу військового управління, затримання ними осіб, проникнення до житла та інше.

Так, Львівська ОВА видала наказ, який уповноважує персонал ТЦК і СП здійснювати перевірку документів громадян. Це суперечить статті 17 Конституції України, згідно з якою військові формування не можуть бути залучені до обмеження прав і свобод громадян. Секретаріат Уповноваженого надіслав відповідні звернення до Генерального штабу ЗСУ та Міністерства юстиції щодо вжиття заходів і скасування наказу.

Такі дії посадових осіб ТЦК і СП набувають суспільного резонансу у вітчизняних та іноземних засобах масової інформації, негативно впливають на імідж держави та дискредитують процеси мобілізації в Україні.

Водночас, необхідно звернути увагу на питання проведення військово-лікарської експертизи як під час **призову громадян на військову службу за мобілізацією, так і стосовно військовослужбовців**, які потребують реабілітації, що є надзвичайно актуальним у суспільстві.

Слід зазначити, що діяльність ВЛК, порядок організації та проведення якої мають визначатися урядом^[4], належним чином не унормована, оскільки відповідний підзаконний НПА відсутній. Натомість існує низка затверджених відомчими наказами Положень, якими робота ВЛК «підлаштовується» під роботу окремого державного органу. Такий спосіб унормування діяльності ВЛК позбавляє громадян уніфікованого, зрозумілого порядку та містить корупційні ризики, оскільки дозволяє застосовувати специфічні критерії та процедури.

Повідомлення про порушення прав під час мобілізації та проходження громадянами ВЛК надходили до Уповноваженого протягом 2023 року (понад півтори тисячі звернень).

Результати аналізу скарг та звернень вказували на те, що ВЛК ТЦК не в повній мірі дотримувалися вимог закону щодо призову на військову службу лише придатних до неї за станом здоров'я громадян. Так, у низці випадків медичний огляд проводився формально, за відсутності необхідних фахівців, переважно у непристосованих для проведення медичних оглядів приміщеннях на базі ТЦК та СП. Рішення приймалися комісіями без урахування наявних у військовозобов'язаного документів, що характеризують стан його здоров'я, без необхідних лабораторних та діагностичних досліджень тощо. Внаслідок цього, придатними до військової служби за станом здоров'я визнавалися громадяни, у тому числі із важкими інфекційними захворюваннями (наприклад, СНІД), онкологічними захворюваннями, а також особи з інвалідністю. В цілому медичний огляд здійснювався упродовж 15 - 20 хвилин шляхом формального опитування осіб, які проходять ВЛК, що у переважній більшості випадків не дає можливості встановити реальний стан здоров'я військовозобов'язаного.

Робота Уповноваженого з перевірки діяльності ВЛК триває з жовтня 2022 року. За цей час моніторингом охоплені 100% ВЛК територіальних центрів комплектування всіх областей України, у тому числі – прифронтових. Станом на жовтень 2023 року працівники Секретаріату Уповноваженого здійснили виїзні та безвиїзні перевірки 833 ВЛК, з яких 445 ВЛК ТЦК, 388 госпітальних, гарнізонних ВЛК та комісій у цивільних лікувальних закладах.

За результатами опитування військовослужбовців, в цілому відзначаються позитивні тенденції у роботі ВЛК. Зокрема, за ініціативи та участі Уповноваженого, спільно із залученими відомствами, вжито низку заходів, спрямованих на покращення роботи ВЛК. Зокрема, була запроваджена практика ведення електронних черг в гарнізонних ВЛК^[51], запроваджено електронний документообіг між військовими частинами й територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, військовими закладами охорони здоров'я, в тому числі спрощений процес оформлення медичних довідок^[61]. Водночас відбувається супровід процесу лікування пацієнта в електронній системі охорони здоров'я (ЕСОЗ)^[71]. Зокрема, в електронній картці фіксується медична інформація про лікувальні втручання, результати обстежень та інші необхідні дані.

Разом із тим, залишаються ризики щодо порушення прав військовослужбовців і військовозобов'язаних, спричинені недостатнім організаційним рівнем роботи комісій. Зокрема, в роботі ВЛК ТЦК та СП ще присутня практика проведення медичних оглядів військовозобов'язаних не в цивільних закладах охорони здоров'я, а в не пристосованих приміщеннях ТЦК та СП, що порушує вимоги Постанови КМУ від 18 квітня 2023 року №343 та рішення РНБО від 30 липня 2023 року. Також поширені випадки прийняття рішень ВЛК без проведення необхідних діагностичних досліджень та без урахування історії хвороби військовозобов'язаного. Низький рівень цифровізації процедури проходження ВЛК, високе навантаження на лікарів ВЛК ТЦК при незабезпеченні належної оплати їхньої праці призводить до виникнення корупційних ризиків. Крім того, потребує перегляду визначений НСЗУ тариф за один комплексний огляд однієї особи комісією ВЛК, який на сьогодні складає 883 грн, що не покриває всіх витрат, пов'язаних з проведенням медичного огляду.

Серед проблем шпитальних, гарнізонних ВЛК, комісій у цивільних лікувальних закладах

можна виділити наступні: недостатня кількість посад затребуваних фахівців (травматолог, отоларинголог, невропатолог тощо); відсутність або недостатність у лікарів цивільних лікувальних закладів досвіду у встановленні причинного зв'язку хвороб та поранень, отриманих в бойових умовах; існує практика недотримання начальниками медичних служб військових частин порядку запису на проходження ВЛК через «Е-чергу» тощо.

Виявлені проблеми та пропозиції щодо їх вирішення були надані під час засідання Ради національної безпеки України та враховані у Рішенні РНБО від 30 липня 2023 року, введеному в дію Указом Президента України від 12 вересня 2023 року № 576/2023 «Про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України»^[8].

Надалі надходять скарги щодо мобілізації громадян, які, згідно з вимогами статті 35 Конституції, мають бути звільненими від військової служби через релігійні переконання, оскільки механізм звільнення від призову під час мобілізації за цією підставою Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» не врегульований.

2023 року керівники діючих згідно із законодавством України релігійних організацій (Церква адвентистів сьомого дня в Україні, Релігійний центр свідків Єгови в Україні, Церква евангельських християн-баптистів та ін.) не раз зверталися до Уповноваженого з клопотаннями про захист права на свободу віросповідання громадян України під час мобілізації. Зокрема питання стосується порушення права членів релігійних громад представниками ТЦК і СП, які відмовляються враховувати переконання мирян і священнослужителів релігійних організацій, віровчення яких не допускає застосування зброї, їхні аргументи на користь альтернативної служби та порушують питання щодо притягнення віруючих до відповідальності за ухиляння від призову під час мобілізації. Такі дії посадовці ТЦК і СП пояснюють відсутністю механізму реалізації права на альтернативну службу, гарантованого Конституцією України, в умовах воєнного стану.

Уповноважений порушив питання перед Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки щодо потреби внесення відповідних змін до законодавства. На цей час питання опрацьовують зацікавлені відомства.

(b) Право військовослужбовців на своєчасний розгляд поданих ними рапортів

Вимоги до звернення військовослужбовця^[9], яким є також поданий ним рапорт, порядок розгляду пропозицій, заяв і скарг, терміни розгляду, права військовослужбовця під час розгляду заяви чи скарги, обов'язки командирів, органів військового управління щодо розгляду звернень військовослужбовців регулюються законом України «Про звернення громадян», нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України. Отже, поданий військовослужбовцем рапорт за загальним правилом має бути розглянутий у місячний термін, і заявник має отримати відповідь на порушені ним питання.

У низці випадків командування військових частин не дотримується вимог закону, зокрема перешкоджаючи реєстрації поданих рапортів або порушуючи терміни розгляду, що призводить до численних скарг до Уповноваженого. Водночас чинні положення КУПАП не дозволяють притягти порушників-командирів, які є військовослужбовцями, до

адміністративної відповідальності.

Суттєвою проблемою залишається відсутність у загальному доступі поштових адрес військових частин, що у поєднанні з наявними перешкодами у реєстрації рапортів не дає змоги військовослужбовцям, їхнім представникам або членам сімей звернутися до командування з письмовою заявою через засоби поштового зв'язку та реалізувати своє право на звернення.

(с) Реалізація прав військовослужбовців і членів їхніх родин на належне грошове забезпечення

Під час аналізування звернень громадян встановлено низку системних порушень прав і свобод військовослужбовців та членів їхніх родин, пов'язаних з належним грошовим забезпеченням. Цього питання стосується кожне п'яте звернення (близько однієї тисячі звернень) від діючих військовослужбовців, правоохоронців та їхніх близьких.

Непоодинокими є звернення щодо неправомірних обмежень у грошовому забезпеченні осіб, виведених у розпорядження після визнанням їх ВЛК обмежено придатними до військової служби за станом здоров'я або після повернення з лікувального закладу. Зокрема командири ігнорують терміни^[10] переміщення обмежено придатних до служби підлеглих на посади, на яких вони можуть виконувати обов'язки військової служби. Водночас вибірково застосовують норму порядку^[11], згідно з якою після перебування військовослужбовця у розпорядженні більш як два місяці питання про виплату йому грошового забезпечення у повному розмірі має вирішувати старший начальник. Внаслідок цього обмежено придатні до служби особи пів року і більше перебували у розпорядженні, отримуючи недостатні для проживання та утримання родин кошти (до 1000 грн на місяць).

Уповноважений не раз звертав увагу Міністерства оборони України на цю проблему, і питання було частково вирішено з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань, пов'язаних із проходженням військової служби під час дії воєнного стану». Схвалений закон передбачає виплату 20 100 грн. визнаним обмежено придатними або непридатними до військової служби військовослужбовцям, які перебувають у розпорядженні після лікування у зв'язку з пораненням більш як два місяці. Водночас залишається невирішеним питання грошового забезпечення категорій військовослужбовців, виведених у розпорядження командування з інших підстав (зокрема після лікування у зв'язку із захворюванням або нетяжким пораненням та ін.).

Громадяни продовжують звертатися до Уповноваженого зі скаргами на стан виплати додаткової винагороди у розмірі 100 тис. грн військовослужбовцям, які перебувають на стаціонарному лікуванні в закладах охорони здоров'я у зв'язку з пораненням, пов'язаним із захистом Батьківщини. Такі виплати передбачено Постановою Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 року^[12].

Окрім цих порушень, причиною звернень є погана поінформованість військовослужбовців, недоведення командуванням частин і підрозділів до особового складу порядку дій під час тривалого лікування, а також відсутність належної комунікації та обміну інформацією у ланці лікувальний заклад – військова частина. Як свідчить аналіз звернень, командування

військових частин і підрозділів не доводять до особового складу інформації щодо порядку та переліку документів, які мають бути подані для отримання разової грошової допомоги у разі інвалідності або часткової втрати працездатності у зв'язку з отриманим пораненням.

Одна з умов отримання грошової допомоги у зв'язку з пораненням – наявність постанови ВЛК. Водночас відповідно до чинного наказу Міністерства оборони України від 14 серпня 2008 № 402^[13] направлення військовослужбовця для проходження ВЛК під час лікування після поранення не є обов'язковим і відбувається за рішенням лікаря у разі ймовірної зміни ступеня придатності особи до військової служби. Через це не всі військовослужбовці після повернення до військової частини з лікування можуть подати пакет документів, зокрема довідку ВЛК, потрібних для отримання ОGD.

Ситуація має вирішитися після прийняття урядової постанови № 901^[14] і внесення змін до Інструкції з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України^[15], якими реалізований принцип «документи слідує за військовослужбовцем». Нормативними актами передбачено обмін медичними та іншими документами військовослужбовців між закладами охорони здоров'я, військовими частинами і ТЦК та СП через систему електронного документообігу.

(d) Забезпечення прав військовослужбовців на охорону здоров'я, медичну допомогу та всебічне забезпечення під час проходження лікування

Працівники Секретаріату Уповноваженого під час моніторингу закладів охорони здоров'я, в яких проходять лікування або реабілітацію поранені (хворі) військовослужбовці, встановили недостатню кількість місць для розміщення пацієнтів та, в окремих закладах, – непристосованість наявних місць для повноцінного надання медичних послуг.

Нагальною проблемою є незадовільні умови розміщення поранених і хворих військовослужбовців внаслідок недостатньої загальної потужності військових закладів охорони здоров'я. Окрім надання медичних послуг неналежної якості, перевантаження закладу та скупчення медичного персоналу і пацієнтів несуть загрозу життю і здоров'ю військовослужбовців, які перебувають на стаціонарному лікуванні, зокрема через повітряні атаки держави-агресора.

Так, під час відвідування працівниками Секретаріату Уповноваженого Військово-медичного клінічного центру Східного регіону, Дніпро (далі – військовий госпіталь), встановлено велике перенавантаження відділень госпіталю та незадовільні умови розміщення хворих військовослужбовців у прохідних приміщеннях і холах, а також небезпечне, в умовах загрози обстрілів військами країни-окупанта, скупчення його медичного персоналу та пацієнтів.

Результати моніторингу стали підставою для звернення Уповноваженого до Прем'єр-міністра України з ініціативою щодо передачі військовому госпіталю майна Дорожньої клінічної лікарні станції «Дніпропетровськ» Державного підприємства «Придніпровська залізниця» із застосуванням механізму, визначеного Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». За дорученням Прем'єр-міністра України Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України формально опрацювало це питання, проте не вирішило його по суті.

В умовах воєнного стану для цивільних медичних закладів великою проблемою залишається питання повноти та своєчасності оплати послуг за лікування, реабілітацію, харчування поранених (хворих) військовослужбовців у рамках реалізації Програми державних гарантій медичного обслуговування населення, яку реалізує НСЗУ. Поточний стан справ створює передумови до неповного та несвоєчасного надання військовослужбовцям медичної допомоги та послуг лікування у цивільних медичних закладах.

Під час моніторингу встановлено, що комунальні некомерційні підприємства медичного профілю, які забезпечують лікування та надають реабілітаційні послуги військовослужбовцям (зокрема з етапів військової евакуації), не отримують у повному обсязі державної компенсації наданих послуг^[16].

Окрема проблема під час оплати послуг НСЗУ – неповне відшкодування витрат на оплату лікування поранених і травмованих військовослужбовців, які не мають українського громадянства (інтернаціональний батальйон) та обліковуються медичною системою як «неідентифіковані особи».

За відсутності відповідної класифікації послуг НСЗУ для програми лікування поранених (хворих) військовослужбовців надані військовослужбовцям у медичних закладах послуги декларують як послуги для лікування цивільних громадян України, що не покриває повністю фактичні витрати закладу.

Через суттєві відмінності у протоколах лікування військовослужбовців і цивільних громадян (збільшена тривалість лікування, кількість оперативних втручань, перев'язочних дій, вищі витрати матеріалів та ін.) видатки медичного закладу на лікування поранених військовослужбовців виявляються більшими.

Наявні також розбіжності між нормами харчування військовослужбовців, які перебувають у цивільних закладах охорони здоров'я^[17], та військовослужбовців, які перебувають у військово-медичних закладах^[18]. Ця проблематика підтверджена у процесі моніторингових візитів, здійснених працівниками Секретаріату Уповноваженого до цивільних закладів охорони здоров'я. У рамках Програми медичних гарантій розмір витрат на харчування у цивільних закладах охорони здоров'я не встановлено (наявне комплексне фінансування відповідних пакетів медичних послуг). На період воєнного стану МОЗ запропонувало керівникам цивільних закладів охорони здоров'я збільшити витрати на харчування військовослужбовців через застосування положень постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 2016 року № 34 «Про збільшення норм грошових витрат на харчування та медикаменти в закладах охорони здоров'я для ветеранів війни». Однак такий крок не дозволив довести харчування військовослужбовців у цивільних закладах охорони здоров'я до норм, визначених постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2009 року № 426.

(е) Дотримання права військовослужбовців на звільнення з військової служби

Упродовж 2023 року до Уповноваженого надійшло багато скарг від військовослужбовців і членів їхніх сімей на порушення командирами (начальниками) підрозділів гарантованого законом^[19] права на звільнення з військової служби під час дії воєнного стану. Найчастіше звернення стосувалися звільнення через сімейні обставини, зокрема обумовлені наявністю

близьких родичів з-поміж осіб з інвалідністю I чи II групи та/або потребою постійного догляду за хворими близькими родичами, які за висновком МСЕК чи ЛКК закладу охорони здоров'я потребують постійного догляду.

До Уповноваженого звернулася дружина військовослужбовця ЗСУ щодо порушення командуванням військової частини права її чоловіка на звільнення з військової служби за сімейними обставинами. За словами заявниці, мати її чоловіка має інвалідність II групи, що було підтверджено відповідними документами. Проте звернення військовослужбовця до командира військової частини з проханням звільнити його зі служби залишилося без належного реагування. Офіс Омбудсмана направив запит до органів військового управління з вимогою виправити ситуацію, за результатами якого військовослужбовець був звільнений з військової служби за сімейними обставинами.

Водночас потребує врегулювання питання щодо чіткої регламентації переліку документів, якими підтверджується «необхідність догляду військовослужбовця за особою (зокрема батьками), яка за висновком МСЕК або ЛКК закладу охорони здоров'я потребує постійного догляду». Через відсутність чіткого переліку документів, що засвідчують наявність цієї підстави для звільнення, існують передумови для порушення прав військовослужбовців командирами через перешкоджання звільненню.

Це питання потребує врегулювання на рівні відомчих нормативних актів Міністерства оборони України.

(f) Питання встановлення статусу учасника бойових дій

Упродовж 2023 року до Уповноваженого надходили численні скарги щодо затримки від командування військових частин подання відповідних документів для отримання військовослужбовцями ЗСУ статусу учасника бойових дій.

За сприяння Уповноваженого Міністерство оборони України та Міністерство у справах ветеранів України ініціювали зміни^[20] до постанови Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 413 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій», якими спрощено процедуру отримання статусу учасника бойових дій.

Водночас для сімей військовослужбовців, які перебувають у полоні, отримання пільг, що передбачені законодавством для родин учасників бойових дій, виявилось неможливим, оскільки пільги надають лише за наявності посвідчення УБД, яке, згідно з нормативною базою, військовослужбовець має отримати особисто. Наразі Міністерство соціальної політики України розробляє відповідний проект нормативно-правового акту уряду, прийняття якого дозволить розблокувати процес отримання пільг родинами учасників бойових дій, які перебувають у полоні. Питання перебуває на контролі Уповноваженого.

(g) Щодо пенсійного забезпечення

До Уповноваженого надходять звернення від осіб, звільнених із розвідувальних органів, щодо захисту їхніх соціальних прав на проведення перерахунку пенсії відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 144 від 23.02.2022^[21].

У Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році^[22] було надано рекомендації щодо забезпечення прав і свобод цієї категорії осіб. Натомість перешкод, які обумовили порушення прав, не усунуено.

ПФУ поінформував Уповноваженого, що 2023 року відомство погодило підготовлений Міністерством соціальної політики України проект постанови уряду «Про внесення змін до постанови КМУ від 23 лютого 2022 року № 144», яким передбачено здійснення перерахунку пенсій в індивідуальному порядку. Однак на погодження заінтересованим органам (СЗРУ, АДПСУ, ГУР МОУ) цей проект не надходив. Керівництво Міністерства соціальної політики України обґрунтовує недоцільність здійснення перерахунку пенсії для окремої категорії колишніх військовослужбовців через порушення принципу рівності стосовно звільнених військовослужбовців інших органів сектору безпеки й оборони, що не відповідає дійсності. Водночас чинна нормативно-правова база не виключає можливості нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення інших категорій військовослужбовців, які мають право на пенсію.

2. Члени родин зниклих безвісти та загиблих Захисників і Захисниць

Більш як 8,6 тис. звернень до Уповноваженого від рідних, близьких військовослужбовців і громадських об'єднань стосувалися встановлення долі безвісно зниклих осіб, ідентифікації зниклих безвісти та загиблих захисників, сприяння в реалізації належних соціальних прав та ін.

(а) Дотримання прав членів родин зниклих безвісти та загиблих військовослужбовців знати про долю їхніх рідних

Важливим є питання верифікації відомостей про зниклих безвісти осіб, отриманих їхніми близькими з неофіційних джерел. Зокрема це стосується фото та відеоматеріалів, що підтверджують перебування особи у полоні, знайдених через соціальні мережі та/або інтернет-ресурси. Реагуючи на запит родин зниклих безвісти військовослужбовців, у квітні 2023 року Офіс Уповноваженого підписав меморандум про співпрацю з Київським науково-дослідним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України (КНДІСЕ) щодо ідентифікації за ознаками зовнішності. На виконання меморандуму та за фінансування Товариства Червоного Хреста України, КНДІСЕ за зверненням Уповноваженого здійснює експертні дослідження з ототожнення військовослужбовця з його фото- або відеозображенням. Підготовлений висновок експерта може взяти до відома слідчий або стати підставою для призначення слідчим експертизи в рамках кримінального провадження.

Упродовж року до КНДІСЕ було скеровано 56 листів щодо експертного дослідження для ототожнення особи за ознаками зовнішності та отримано 44 консультаційні висновки щодо ідентифікації військовослужбовців. Водночас у 40 висновках (зокрема трьох щодо загиблих осіб) йдеться про однозначну або з певною ймовірністю ідентифікацію об'єктів дослідження;

4 висновки підтвердили відсутність тотожності; у 10 випадках фото- та відео- матеріали виявилися непридатними для проведення експертних досліджень. Так, за результатами одного з експертних досліджень вдалося за наявними відеоматеріалами встановити особу військовослужбовця у полоні, стосовно якого сім'я отримала сповіщення про загибель.

(b) Забезпечення прав членів сімей загиблих захисників під час отримання разової грошової допомоги

Однією з актуальних проблем у 2023 році стало забезпечення права членів родин загиблих (померлих) військовослужбовців на отримання разової грошової допомоги, яку виплачують сім'ям загиблих згідно з пунктом 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168¹²³¹.

Для призначення ОГД членам родин загиблих (померлих) військовослужбовців потрібно звернутися до ТЦК і СП з відповідною заявою та пакетом документів. За відсутності документів, які підтверджують загибель військовослужбовця, ТЦК і СП здійснюють заходи для їх отримання через направлення запитів до відповідних установ.

Аналіз більш як 130 звернень з цієї проблематики, що надійшли до Офісу Уповноваженого, виявив численні факти зволікання або бездіяльності працівників ТЦК і СП щодо подання запитів до військової частини для отримання документів, а також затримки від командування військових частин щодо надання документів. Близько 80% членів родин загиблих військовослужбовців отримали першу виплату із суми ОГД у термін упродовж від пів року до року.

До Уповноваженого звернулася громадянка України Ш., мати двох неповнолітніх дітей, щодо сприяння у призначенні ОГД членам родини загиблого військовослужбовця.

З'ясувалося, що надіслані від військової частини до ТЦК і СП документи були оформлені з порушенням вимог законодавства, що обумовило направлення повторного запиту, відповідь на який надійшла лише після дзвінка заявниці на «гарячу лінію» Міністерства оборони України. Проте згодом у документах знову були виявлені розбіжності й листування між органами військового управління було продовжене. За зверненням Ш. Уповноважений відкрив провадження, під час якого здійснювалося активне листування з інстанціями, зокрема ДСУ МОУ, контроль за станом розгляду документів та ін. Після проведеної роботи, через майже дев'ять місяців після початку оформлення заявницею документів, Комісія Міністерства оборони України з розгляду питань, пов'язаних із призначенням і виплатою ОГД та компенсаційних сум, прийняла рішення про призначення ОГД громадянці Ш.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Міністерству оборони України:

розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», яким визначити механізм проходження альтернативної служби під час дії воєнного стану;

внести до Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого наказом від 14 серпня 2008 року № 402, норму щодо обов'язкового проходження ВЛК під час перебування на лікуванні військовослужбовцями, які мають право на отримання ОГД у разі інвалідності або часткової втрати працездатності;

розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону України про внесення змін до статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» в частині забезпечення права на звільнення з військової служби військовослужбовців, які були призвані на військову службу під час мобілізації на особливий період за наявності у них підстав для звільнення від призову, передбачених статтею 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»;

розробити та затвердити наказ, в якому визначити чіткий перелік документів, потрібних для прийняття рішення щодо звільнення з військової служби за підставами, передбаченими пунктом «г» частини 4 статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»;

розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови щодо забезпечення можливості отримання військовими частинами під час воєнного стану поштової кореспонденції від громадян, зокрема через запровадження умовних найменувань військових частин (військово-польової пошти) та ін.

Міністерству оборони України, Міністерству внутрішніх справ України:

розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, якими передбачити адміністративну відповідальність військових службових осіб за порушення встановленого законодавством порядку прийняття та розгляду звернень (рапортів) військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів.

Міністерству оборони України спільно з Міністерством охорони здоров'я України:

розробити та затвердити спільний наказ щодо увідповіднення норми харчування поранених (хворих) військовослужбовців, осіб, звільнених з полону, які перебувають на лікуванні або реабілітації у цивільних закладах охорони здоров'я, нормам харчування військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, поліцейських, осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 року № 426;

розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2023 року № 1394, для впровадження окремого пакета медичних послуг, що підлягають оплаті в рамках Програми медичних гарантій для військовослужбовців, які не мають українського громадянства.

Міністерству оборони України, Дніпровській міській раді:

невідкладно вирішити питання щодо передачі державного майна Дорожньої клінічної лікарні станції «Дніпропетровськ» для потреб Військово-медичного клінічного центру Східного регіону.

Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству оборони України:

розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови, якою буде визначений єдиний порядок організації та проведення ВЛК в усіх військових формуваннях та правоохоронних органах спеціального призначення, визначена єдина структура військово-лікарських комісій.

Міністерству охорони здоров'я України, Національній службі здоров'я України, Міністерству оборони України, Командуванню Медичних сил Збройних Сил України:

узгодити питання належної державної компенсації закладам охорони здоров'я вартості послуг з лікування та реабілітації, наданих військовослужбовцям, зокрема через внесення змін до чинної Програми державних гарантій медичного обслуговування населення.

Міністерству соціальної політики України:

розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України «Про перерахунок пенсій особам, звільненим із розвідувальних органів» від 23 лютого 2022 року № 144, яким визначити порядок здійснення перерахунку пенсій за заявою особи та наданою довідкою про розмір грошового забезпечення цієї особи.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 року №318 «Про внесення змін до Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки»:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-2023-%D0%BF#Text>

² Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних в державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану» (реєстр. № 10062):
<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42801>

³ 16 січня 2024 року Закон був прийнятий

⁴ стаття 70 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» №2801-ХІІ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

⁵ Електронна черга розгорнута майже в усіх гарнізонних ВЛК — Оксана Ферчук/Армія Inform, 10.07.2023:
<https://armyinform.com.ua/2023/07/10/elektronna-cherga-rozgornuta-majzhe-v-usih-garnizonnyh-vlk->

[oksana-ferchuk/](#)

⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2023 р. № 901 «Про затвердження Порядку здійснення в особливий період обміну медичними та іншими документами військовослужбовців між закладами охорони здоров'я державної та комунальної власності, державними установами Національної академії медичних наук, в яких військовослужбовці перебували (перебувають) на лікуванні, військовими частинами і територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки»:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/901-2023-%D0%BF#Text>

⁷ <https://ehealth.gov.ua/2021/>

⁸ Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 серпня 2023 року «Про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» №576/2023 від 12.09.2023: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576/2023#Text>

⁹ Стаття 115 Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»

¹⁰ пункт 117 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого Указом Президента України від 10.12.2008 року № 1153/2008: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#n17>

¹¹ Наказ Міністерства оборони України від 07.06.2018 №260 «Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям ЗСУ та деяким іншим особам»:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0745-18#Text>

¹² Постанова Кабінету Міністрів України № 168 від 28.02.2022 року «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#n17>

¹³ Наказ МОУ «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» від 14.08.2008 № 402: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text>

¹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08. 2023 р. № 901 «Про затвердження Порядку здійснення в особливий період обміну медичними та іншими документами військовослужбовців між закладами охорони здоров'я державної та комунальної власності, державними установами Національної академії медичних наук, в яких військовослужбовці перебували (перебувають) на лікуванні, військовими частинами і територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки»:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/901-2023-%D0%BF#Text>

¹⁵ Наказ МОУ «Про затвердження Змін до Інструкції з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України» від 23.10.2023 №614 :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1872-23#Text>

¹⁶ Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 11.02.2024 № 2168-VIII: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>

¹⁷ Регламентується Додатком 2 до Порядку організації системи лікувального харчування хворих у закладах охорони здоров'я, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я від 29.10.2013 № 931: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2205-13#Text>

¹⁸ Регламентується Нормами харчування військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань, визначеними постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 426, Норма № 5 – лікувальна: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2002-%D0%BF#Text>

¹⁹ Стаття 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 27.02.2024 №2232-ХІІ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n469>

²⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2023 № 887 «Про внесення змін до Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-2023-%D0%BF#Text>

²¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року №144 «Про перерахунок пенсій особам, звільненим із розвідувальних органів»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144-2022-%D0%BF#Text>

²² *supra* 97, с. 60

²³ *supra* 66